

VERBAL AND NON-VERBAL FORMS OF COMMUNICATION IN BULGARIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN MEDICAL PRACTICE

Yuliana Ivanova Kichukova

Medical University Plovdiv, Republic of Bulgaria, Section of Bulgarian Language,
Department of Language and Specialized Education, Yuliyana.Kyuchukova@abv.bg

Abstract: Every year the Medical University of Plovdiv opens its doors to hundreds of foreign students studying in the Programmes of "Medicine", "Dental Medicine" and "Pharmacy". Their training is conducted in English, while Bulgarian is studied as compulsory language in the first and second year or as a facultative discipline after the third year.

For future doctors, the communicative skills of speaking, writing, listening and reading in Bulgarian are very important during their medical practice. This requires purposeful expansion and consolidation of knowledge in oral and written speech. The article focuses on models for mastering basic verbal and non-verbal communicative forms necessary for the dialogue between doctor-patient, patient-doctor, doctor-medical staff.

Speaking in medical practice is spontaneous, rarely premeditated, so the language training of foreign students emphasizes on the acquisition of structures characteristic of medical scientific expression, as well as achieving certain communicative intentions such as presentation, asking appropriate and accurate questions during the inquiry of anamnesis, giving instructions for medical tests, examination and treatment, making a request, consent, disagreement, giving advice.

In the exposition of the article we offer tested practices in the learning process: structuring a dialogue on a given topic of studied diseases, constructing a text, role-playing games and discussing speech situations occurring in a dialogue between doctor and patient.

Our main goal is to achieve good communicative competence of students and to be able to implement what they have learned in their medical practice.

Keywords: communication and speech skills, electronic didactic materials, medical communication, exercise patterns.

ВЕРБАЛНИ И НЕВЕРБАЛНИ ФОРМИ НА КОМУНИКАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД В МЕДИЦИНСКАТА ПРАКТИКА

Юлияна Иванова Кичукова

Медицински университет-Пловдив, Република България, Секция по български език,
Департамент за езиково и специализирано обучение E-mail: Yuliyana.Kyuchukova@abv.bg

Всяка година Медицински университет-Пловдив отваря врати за стотици чуждестранни студенти, изучаващи специалностите „Медицина“, „Дентална медицина“ и „Фармация“. Обучението им се провежда на английски език, а български език се изучава като задължителен в първи и втори курс или факултативно след трети курс.

За бъдещите лекари, комуникативните умения говорене, писане, слушане и четене на български език са много важни по време на медицинската им практика. Това налага целенасочено разширяване и затвърдяване на знанията в устна и писмена реч. В статията се акцентира върху модели за усвояване на базисни вербални и невербални комуникативни форми, необходими за диалога между лекар- пациент, пациент- лекар, лекар-медицински персонал.

Говоренето в медицинската практика е спонтанно, рядко е предварително обмислено, затова в езиковата подготовка на чуждестранните студенти се наблюдава върху усвояване на структури, характерни за медицинския научен изказ, както и постигане на определени комуникативни намерения като представяне, задаване на подходящи и точни въпроси при снемане на анамнеза, даване на инструкции при изследване, преглед и лечение, отправяне на молба, съгласие, несъгласие, даване на съвет.

В изложението на статията предлагаме апробирани практики в учебния процес: структуриране на диалог по зададена тема от изучени заболявания, конструиране на текст, ролеви игри и обсъждане на речевни ситуации породени в диалог между лекар и пациент.

Основната ни цел е да се постигне добра комуникативна компетентност на студентите и прилагане на наученото в медицинската им практика.

Ключови думи: комуникативни и речеви умения, медицинска комуникация, модели на упражнения.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

„Медицината“ е специалността, която привлича най-голям брой чуждестранни студенти в Медицински университет- Пловдив. Академичната им подготовка е на английски език, а български език се изучава задължително в първи и втори курс за адаптиране и социализация в чужда среда и като средство за професионална комуникация при реализиране на студентската практика. Целите на обучението по дисциплината „Български език“ са заложи в учебната програма:

- Усвояване на знания и умения за пълноценно общуване на български език в сферата на всекидневния живот и личните контакти с носителите на езика (лична или семейна информация, пазаруване, местоживеене, работа и т.н; осъществяване на разговор в ежедневна ситуация за преживявания и събития от миналото, настоящето и др.)
- Свободно използване на българския език за социални и професионални цели – изграждане и развиване на специфична комуникативна компетентност при академична реализация в медицинската.
- Усвояване на терминологичен минимум (термини, терминологични съчетания, медицинска професионална лексика) като средство за професионална комуникация.
- Запознаване със стандартната структура на специализиран медицински текст и създаване на умения за извличане на информация от него и за устното и писменото му възстановяване.

Включеният учебен материал в учебниците и учебните помагала за I и II курс се представя и структурира така, че системно да се въвеждат понятия от основната българска граматика и лексика и да се постигнат умения за комуникация на равнище B1- B2 от Общата европейска езикова рамка. Акцент се поставя върху компетентността на чуждестранните студенти в областта на специализирания клиничен език за постигане на по-голяма автономност в комуникацията с пациентите по време на медицинската практика.

2. ЦЕЛИ НА КЛИНИЧНИЯ СТАЖ

Клиничният стаж на студентите по медицина се провежда двукратно след приключване на III и IV курс с продължителност 30 работни дни, а преддипломният стаж е 329 календарни дни след приключване на 5 курс. Основни цели на стажа са:

- Придобиване на практически знания и умения в цялостното болнично обслужване на пациентите.
- Запознаване с административния ред в различни по структура и предмет на дейност клинични звена.
- Изграждане на умения за извършване на основни дейности и манипулации.
- **Овладеяване и прилагане на вербални и невербални комуникативни стратегии в клиничната практика в насока;**
- **Общуване с пациентите и техните близки;**
- **Работа в екип: лекар- медицински специалисти.**
- **Запознаване с морално- етичните норми на поведение при работа с пациенти и медицински персонал.**

За постигането на всяка една от целите е безспорна „ролята на българския език като код за комуникация с пациентите и медицинския персонал в болничната среда“. (Е.Скочева- Шопова)

3. КОМУНИКАЦИЯТА ЛЕКАР - ПАЦИЕНТ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД

Според Р. Пенкова: „комуникацията е двустранен процес на произвеждане и възприемане на речта. Тя се проявява в диалогична и монологична форма и може да се осъществи в официални и неофициални условия на общуване“ (Р. Пенкова 2019:21). Тя намира реализация при общуване между лекар - пациентите, както и между лекар - медицински специалисти.

Според проф. Виолета Тачева „В медицинската практика комуникативните умения са съществена част от диагностично –лечебния процес, което се осъзнава както от пациентите, така и от медицинските специалисти“. (Комуникативни умения в медицинската практика)

Снемането на анамнеза е най- често срещаната комуникативна ситуация, в която обучаваните влизат по време на клиничната практика в различните клиники. (Е.Скочева- Шопова 2018)

Ние смятаме, че за ефективно общуване при снемането на анамнеза чуждестранните студенти по медицина трябва да овладеят и прилагат комуникативните умения: говорене и писане, слушане и четене. Тези умения съчетани с правилната преценка на комуникативната ситуация и разчитане на невербалните сигнали предопределят постигането на добра комуникация в клиничната медицинска практика.

Като изхождаме от целите на клиничната практика (след III, IV и V курс) и учебната програма по български език смятаме, че в комуникацията с пациенти обучаваните трябва да могат:

- ✓ Да се представят по длъжност, име и фамилия.
- ✓ Да задават точни и адекватни въпроси, относно минали и настоящи оплаквания и заболявания, симптоми, наследствени заболявания, алергии и вредни навици.
- ✓ Да дават информация за здравословното състояние на пациента и планираното му лечение.
- ✓ Да дават кратки инструкции при физикален преглед.
- ✓ Да разбират устно описание на симптоми на дадено заболяване.
- ✓ Да избират адекватен езиков регистър при общуване с пациентите и техните близки, както и медицински специалисти.

Практиката показва, че когато липсва добра езикова подготовка у студентите, те имат множество комуникативни прегради при общуването с пациентите и медицинските специалисти, както и пред професионалното им развитие по-нататък.

Умението „говорене“ е най- често използваното средство за комуникация между лекари, медицински персонал и пациенти, затова е важно при езиковата подготовка на чуждестранните студент да се обърне особено внимание на „Правоговорните норми, които имат отношение към изговора на думите, словосъчетанията, гласните и съгласните, особено краесловните гласни, също така интонацията, паузите, яснотата на изговор, правилното учленяване“ (Тачева 2014)

4. ФОРМИРАНЕ НА ВЕРБАЛНИ И НЕВЕРБАЛНИ КОМУНИКАТИВНИ УМЕНИЯ

Л. Хафлет дава ценни съвети за установяването на контакт с пациента, които са актуални и за чуждестранните студенти „...поддържайте визуален контакт с пациента, поздравете любезно, здрависайте се, представете се спокойно, попитайте за името.... на пациента“ (Л. Хафлет 2014)

Комуникативният акт започва с представянето на обучавания при установяване на контакт с пациента. Ето защо в учебника „Български език за чужденци“ I част се изпълняват система от упражнения и задачи за устно и писмено представяне на длъжност, име и фамилия. Акцентира се върху отчетливото произнасяне както на техните имена, така и на българските имена, някои от които са трудни за произнасяне и запомняне.

1.Прочетете диалога. Прочетете диалога по двойки като промените имената.

Доктор Димитров/Доктор Адениджи : Добър ден!

Ана/ Толууалази : Добър ден!

Доктор Димитров/ Доктор Адениджи: Аз съм д-р Димитров. А Вие* как се казвате?

Ана /Толууалази !: Казвам се Ана Иванова. Приятно ми е.

Доктор Димитров/ Доктор Адениджи : От какво се оплаквате?

Ана/ Толууалази: Не се чувствам добре. Болят ме главата и гърлото. Имам висока температура.

Доктор Димитров/ Доктор Адениджи: Трябва да премеря температурата и да Ви прегледам. ...

Ана/ Толууалази: Довиждане, доктор Димитров!

Предлагаме като комуникативна стратегия в случаите, когато името на пациента или медицинския служител не се помни или има колебание как да се произнесе правилно от страна на обучаваните да го заместят със звателната формула *Господине, Госпожо*, или да използват безименното „ти“ или „Вие“.

Друг много важен елемент от подготовката на студентите е изграждане на умения за задаване на точни и адекватни въпроси при снемането на анамнеза, относно минали и настоящи оплаквания, симптоми, наследствени заболявания, алергии и вредни навици.

Структурата на въпросителните изречения в българския език е разнообразна и относително свободна. Въпросителните думи *кой, какъв, къде, откъде, защо, как* и образуването на изречения с въпросителни думи се въвеждат в табличен вид, структури и модели на въпросителни изречения. Ето как е представен учебният материал и упражненията от учебници по български, които се използват в ДЕСО на МУ- Пловдив.

„Български език за чужденци“ I част

Въпросителна дума	Примерни въпроси	Примерни отговори
Кой? Коя? Кое? Кои?	Кой си ти? Коя е тя? Кои са те?	Аз съм Джузепе. Тя е Сана. Те са Янис и Сана.
Какъв? Каква? Какво? Какви?	Какъв си / сте по професия? Каква си по професия? Какво следваш? Какви сте по професия?	Аз съм лекар. Аз съм лекарка. Следвам медицина. Ние сме лекари.
Къде?	Къде следваш / следвате медицина?	Следвам медицина в Медицински университет – Пловдив.
Откъде?	Откъде си / сте? Откъде е Янис?	Аз съм от Германия. Янис е от Гърция.
Защо?	Защо си / сте в България? Защо Сана е в Пловдив?	Аз съм в България, защото следвам фармация. Сана е в Пловдив, защото следва дентална медицина.

„Български език за чужденци“ (Специализиран учебник за медици)

Въпроси с въпросителни думи		
какво	те боли чувстваш	Ви боли чувствате
от какво	се оплакваш	се оплаквате
какви	други оплаквания имаш	други оплаквания имате
колко	е температурата градуса е температурата	
на колко	години си	години сте
от колко	време имаш болка време те боли	време имате болка време Ви боли
кога	започнаха болките се появиха (се появяват) симптомите те заболя (боли) главата (гърлото ...)	Ви заболя (боли)
откога	те боли имаш болки имаш тези оплаквания са оплакванията (ти)	Ви боли имате болки имате тези оплаквания са оплакванията (Ви)

A. Помислете.

1. те боли?
2. градуса е температурата?
3. те заболя стомахът?
4. се оплаквате?
5. Ви боли гърлото?
6. други оплаквания имаш?
7. имате температура?

В учебника „Специализиран български език за чуждестранни студенти по медицина“ II курс се представят варианти на изречения, които са преведени. Към тях са поставени следните задачи за устно и писмено

изпълнение:

Слушайте и повторете въпросите

Задайте въпросите и кажете отговорите по двойки;

Използвайте въпросите и направете диалози.

Съставете диалози между лекар и пациент с избрани от вас заболяване.

1. Вие сте се ударили. Кога се случи това?
2. Някога претърпявали ли сте операция?
3. Някога правена ли Ви е упойка?
4. Някога правено ли Ви е кръвопреливане?
5. Каква кръвна група сте?
6. Някой друг около Вас има ли подобни оплаквания?

Целта на този тип упражнения е не само обучаваните да изградят умения да задават коректни въпроси по време на клиничната практика, а и да конструират диалог с колегите си по двойки като влизат в ролите на лекар или пациент. Всеки урок в учебника съдържа въвеждащ диалог и наративен текст, чрез които се въвежда медицинска лексика, термини и терминологични словосъчетания. Те са съобразени с учебната програма и тематичното разпределение от втората учебна година, например:

Урок № 3 Уретероскопията – минимално инвазивен метод за диагностика и лечение на камъни в уретера (наративен текст). В клиниката по урология (диалог)

Урок №6 Спирометрия като метод за ранна диагностика на хронична обструктивна белодробна болест (наративен текст). Посещение при лекаря (диалог).

Урок №11 Анамнеза – компоненти. Характеристика на симптоми.

Според С. Радева: „Първичният медицински преглед се състои от редица следващи въпроси (взаимно свързани и произтичащи един от друг), които да насочат медицинското лице към същността на проблема, за снемане на анамнеза, установяване на факти за физическо и психическо състояние и др.“. (Радева 2020)

Ето как са представени част от въпросите за снемане на анамнеза в учебника за II курс „Специализиран български език за чуждестранни студенти по медицина“.

4. СЧЕМАНЕ НА АНАМНЕЗА

Паспортни данни- име , възраст, дата на раждане, пол, местоживеене, националност. Семейно положение, професия.	Personal information- name, age, date of birth, sex, place of residence, nationality, marital status, occupation/profession.
Сегашни заболявания: Лекарят пита за основни оплаквания; Лекарят записва всички симптоми.	Present illness: The doctor asks about major complaints; The doctor writes down all symptoms.
Характеристика на симптомите: Начало на симптомите; Развитие на симптомите; Връзка с други симптоми; Динамика на оплакванията; Ефект от приложено лечение.	Symptom characteristics: Symptom onset; Symptom progression; Correlation to other symptoms; Dynamics of complaints; Effects of treatment.

<p>Анамнеза на живота: Минали заболявания- операции, заболявания, лечение, наранявания. Социална анамнеза- жилище, семейство, работа, хранене, навици. Фамилна анамнеза- заболяване в семейството.</p>	<p>History of patients life: History of past illnesses-surgical operations, diseases, treatment; injuries; Social history- housing, family, work, eating habits; Family history- diseases in the family.</p>
<p>Оплаквания по системи: Сърдечносъдова система; Храносмилателна система; Дихателна система; Опорно- двигателна система; Отделителна система; Лимфна система; Полова система; Нервна система; Ендокринна система; Сетивна система; Части на тялото.</p>	<p>Complaints by system: Cardiovascular system; Digestive system; Respiratory system; Skeletal System; Excretory (Urinary) system; Lymphatic system; Reproductive system Nervous system Endocrine system; Sensory system; Body parts.</p>
<p>Каква е болката? Силна – слаба Непоносима Нетърпима Постоянна Остра – тъпа</p>	

В диалога лекар- пациент особено важно е умението слушане, което представлява „... възприемане, обработка и запаметяване на информация в междуличностен контакт“.(Тачева). За по- лесното възприемане на речта смятаме, че обучаваните трябва да обръщат внимание на съзнателното акцентирание на думите и фразите с помощта на интонацията, тембъра и силата на гласа. При установяването на контакт с пациентите бъдещите медици трябва да умеят да „разчитат“ и други средства за общуване като жестове, движения на лицето, ръцете и тялото на събеседника. За съжаление невербалното общуване не е застъпено в учебната програма по български език за медицински цели, но в програмите за факултативно изучаване на езика са включени темите:

Вербални и невербални форми на комуникация.

Базисни вербални комуникативни умения.

Езикът на тялото.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За успешното използване на български език като чужд в медицинската практика изисква обучаваните да разширяват и затвърдяват знанията си в устна и писмена реч. За пълноценно участие в двустранния процес, студентите трябва да познават особеностите на клиничната комуникация както и да използват вербални и невербални форми на комуникация при общуването в медицинска среда. Ефективността на обучението до голяма степен зависи от рационалния подбор на лексикалния и граматичен материал и постигане на по- голяма автономност в обучението и комуникацията с медицински цели.

ЛИТЕРАТУРА

Димитрова, М., Мулешкова, М., Желязкова, Д., Павлова, А., Кавръкова, Л., Генова, М., Танева, Зл., Кадийски, Е., Георгиева, М., & Айвазов Бл. (2019). *Български език за чужденци*, Първа част. Пловдив: „Макрос“

-
- Димитрова, М., Тодорова, Т., Мирчев, Д., Айвазов, Бл., Димитров, В., & Георгиева, М. (2021). *Специализиран български език за чуждестранни студенти по медицина*. Пловдив: „Студио 18“
- Куцарова, А., Краевска, А., Андонова, М., & Дечев, Ив.(2018). *Български език за чужденци - Специализиран учебник за медици*. Издателство „Сайпрес, Пловдив, 2018
- Пенкова, Р. (2019). *Речевите жанрове в продължаващото обучение на учителите по езиковите дисциплини*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
- Радева, Св. (2020). *Аспекти в развитието на клиничната комуникация в медицинската практика*. С. Здравна икономика и мениджмънт, брой 1 (75), Варна, Издателство: „Стено“
- Скочева- Шопова, Е. (2018). *Развиване на комуникативните умения чрез електронен курс по български език като чужд за медицински цели /Автореферат/* София, 2018
- Тачева, В. (2014). *Комуникативни умения в медицинската практика*. Варна, „Стено“